

Tall til nytte og besvær

Torunn Pettersen, samfunnsforsker

Sámi allskuvla/Sámi Instituhitta

Denne kronikken er et innlegg i forbindelse med de pågående Forskningsdagene, en nasjonal, årlig festival som Norges forskningsråd står bak. Også samisk forskning markerer seg med arrangementer og bidrag en rekke steder i løpet av disse dagene.

Hvor viktig er det å kunne bruke tall når man skal beskrive eller studere ulike typer samfunn? På dette spørsmålet gis nok forskjellige svar, blant annet avhengig av hva som er tema for beskrivelsen eller studien. Samtidig er det lett å hevde at når man skal omtale, undersøke eller sammenligne gitte samfunn og samfunnsgrupper, så er en viss bruk av tall ganske vanlig. Vel og merke hvis de nødvendige tallene lar seg framskaffe. Og det gjør de slett ikke alltid. Eksempelvis gjelder dette tall om samiske samfunnsforhold i nyere tid, og det er noen sider ved dette forholdet som er tema for denne kronikken.

Ulike typer data

Innen forskning snakker man gjerne om to hovedtyper av data, nemlig *kvantitative data* i form av tall og *kvalitative data* som kan ha form av (blant annet) muntlige utsagn, nedskrevne tekster og/eller bilder. En god del forskning involverer enten den ene eller den andre typen data, men ofte spiller begge typer en rolle.

La meg gi et par eksempler: I årenes løp er det mange fag- og lokalhistorikere som har sittet bøydd over Statistisk sentralbyrås tiårlege folketellinger fra de tider da tellingene også hadde med opplysninger om befolkningens etniske og språklige sammensetning i Norge (dette var i hovedsak fram til 1930). Tallene som ble funnet på denne måten var nok ikke alltid helt i samsvar med virkeligheten, men de har likevel gitt grunnlag for en rekke beskrivelser av lokalsamfunn, både på bestemte tidspunkt og med hensyn til endringer over tid. Dessuten har tallene gitt grunnlag for å stille nye spørsmål – som for eksempel hvorfor det i følge tallene var så mange tilfeller av at det ble færre samer i et område, selv om det totale folketallet økte, eller om hvorfor andelen samer var mer stabil i noen lokalsamfunn enn i andre.

Disse eksemplene illustrerer at tilgang på talldata kan få oss til å oppdage likheter, variasjoner og mønstre. For å finne ut hvorfor likheter og variasjoner finnes, behøver man imidlertid andre typer data i tillegg.

Få samiske talldata

Etter 1930 er det bare ved to tilfeller blitt registrert opplysninger om samisk språk og/eller identitet i folketellinger i Norge, nemlig i 1950 og i 1970. Om årsaker til dette kan det skrives en egen bok, men én av konsekvensene er uansett at det i dag ikke finnes offisielle tall om den samiske befolkningen som sådan, verken samlet eller i de ulike lokalsamfunn. Man har derfor ikke lenger åpne kilder som kan si noe om hvor mange personer i Norge som har en samisk tilhørighet og/eller identitet (som sin eneste eller en av flere), hvor mange som kan samisk (forstår, snakker, skriver), eller hvor i landet samer er bosatt (kyst og innland, bygd og by, nord og sør).

Dette betyr likevel ikke at ingen vet noe om slike ting: For det første er det mange enkeltpersoner som har mye kunnskap om slektsbakgrunnen til mange av de som er bosatt i ulike samiske nærområder (men ikke nødvendigvis om hver enkelts personlige identitet). For det andre er det publisert en del helsereelatert forskning som har med data om etnisk tilhørighet (men kun for områder nord i landet). Videre foreligger det offisiell statistikk for hvor mange som får undervisning i eller på samisk i grunnskole og barnehage (men ikke for om noen eventuelt ønsker slik undervisning uten å få det). Og for ordens skyld: Ved å se på tallene for Sametingets valgmanntall – samemanntallet – får man vite hvor mange som har stemmerett ved sametingsvalg (men ikke hvor mange personer som *kunne* ha registrert seg i manntallet).

Tall trengs

Selv om det altså kan benyttes ulike typer data når man skal omtale, undersøke eller sammenligne gitte samfunn og samfunnsgrupper, så er en viss bruk av tall utbredt i slike sammenhenger. Akkurat denne kronikken fokuserer på samene i Norge. Et hovedpoeng er at et større omfang av talldata vil kunne gi samene som gruppe et bedre grunnlag for å kjenne og beskrive seg selv og sitt samfunn, både i forhold til interne variasjoner – eksempelvis mellom kvinner og menn – og i forhold til eventuelle likheter og forskjeller med storsamfunnet. Tilgang til talldata er også av betydning i forbindelse med Sametingets politiske og administrative arbeid, samt ved Sametingets samhandling med lokale, regionale og nasjonale myndigheter. Dessuten

behøver statlige organer selv tall for å kunne framlegge dokumentasjon på konsekvenser av at og hvordan den norske stat faktisk følger opp sine nasjonale og internasjonale forpliktelser overfor samebefolkningen.

Sist, men ikke minst vil samisk forskning kunne få større spillerom med økt tilgang til relevante tall. Dels vil dette gi et bredere grunnlag for å avdekke forhold som kan påkalle *forskningsspørsmål*, dels vil det kunne medføre større mangfold med hensyn til *forskningsmetoder*, det vil si hvilke data og framgangsmåter som benyttes for å finne svar på forskningsspørsmål.

Samisk statistikk i emning

Talldata er også utgangspunkt for å lage statistikk. For mange urfolk kan det å få tilgang til statistikk om egen situasjon by på særlige utfordringer. Dette er fordi det ikke uten videre er klart hvilket territorium som gjelder og hvilke personer som inngår i folket. Dessuten mangler ofte systemer for å samle inn og håndtere relevante tall.

Sámi Instituhtta tok på slutten av 1990-tallet initiativ til å forbedre situasjonen for samisk statistikk. Arbeidet har ingen selvsagte løsninger, verken når det gjelder statistikkens innhold eller ansvar for at også samisk statistikk skal lages. I godt samarbeid med blant annet Sametinget og Statistisk sentralbyrå har vi imidlertid tatt noen prøvende skritt på den lange reisen mot målet om en samlet, allsamisk statistikk.

Ett resultat av arbeidet er at Statistisk sentralbyrå i 2006 publiserte den første utgaven av årboka *Samisk statistikk/Sámi statistihkka*. Årboka, som kommer i ny utgave i 2008, inneholder i hovedsak utvalgte tall om befolkning, utdanning og næringsliv i de delene av Norge nord for Saltfjellet som tilsvarer det geografiske virkeområdet for Samisk utviklingsfond. Dette innebærer dermed at denne statistikken ikke skiller mellom samiske og ikke-samiske personer. Det innebærer også at den verken dekker sørsameområdene eller de store byene og tettstedene i nord.

Valget av det aktuelle geografiske området er begrunnet i publikasjonen. Det arbeides nå med å forbedre innholdet i den neste utgaven av årboka. Vi ser også på om det i framtida kan bli mulig å lage offisiell statistikk basert på samiske individer i stedet for på samiske bosettingsområder. Hvorvidt dette lykkes gjenstår å se.

Vil du vite mer om samisk statistikk? Ta en titt på nettstedene <http://www.sami-statistics.info/> og <http://www.ssb.no/samer/>, eller ta kontakt direkte med torunn.pettersen@nsi.no, tlf. 78 48 80 14.

Til illustrasjon av kronikken:

http://www.ssb.no/emner/00/00/20/nos_d343/

(Brødtekst ca. 1 050 ord)